

давчих актів України (щодо порядку проведення позачергових виборів до Верховної Ради України та заміщення народних депутатів України, повноваження яких були достроково припинені) від 1 червня 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1114-16>

15. Закон України «Про особливості застосування Закону України «Про вибори Президента України» при повторному голосуванні 26 грудня 2004 року» від 8 грудня 2004 р. // Відомості Верховної Ради. — 2004. — № 52. — С. 2076-2087.
16. Закон України «Про Центральну виборчу комісію» від 17 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=733%2F97-%E2%FO>

The features of adjusting of activity of election committees in the legislation of Ukraine are analysed. The evolution of legal regulation of functioning of electoral committees on presidential and parliamentary elections is investigated.

Key words: elections, democracy, election committees, election legislation.

Отримано: 11.09.2015

УДК 321.01(043.3)

О. В. Віннічук

ВИТОКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проаналізовано сутність політичного ризику. Розкрито особливості політичних ризиків в українському суспільстві та їх причинну залежність від етнічного, економічного, релігійного факторів.

Ключові слова: ризик, політичний ризик, «суспільство ризиків».

Сьогодні українське суспільство переживає глибокі якісні зміни, які насамперед пов'язані з переформуванням на свій лад з боку державної влади фундаментальних складових політичної системи суспільства. Набуття суверенітету країною, де моноетнічність є на першому місці, утвердження плюралізму в українському суспільстві розширили діапазон і значно ускладнили політичний простір, що призводить до необхідності розробки і використання нових підходів у сфері концептуального переосмислення політичної теорії та реалізації її в практичному вимірі, як можливості уникнення ризиків.

В сучасному суспільстві неможливо дистанціюватися від ризиків, оскільки саме суспільство є їх генератором. Виробництво багатства супроводжується виробництвом ризиків, що розуміються як систематична взаємодія суспільства з загрозами та небезпеками, які породжуються процесом модернізації [1, с. 125]. Сучасні політичні ризики мають певні особливості, вони не обмежені в часі і просторі, їх виробництво легітимне і постійне, що призводить до універсалізації та глобалізації.

Ризик може бути визначений як систематична взаємодія суспільства з загрозами та небезпеками, спричиненими процесом модернізації. Ризики, на відмінну від небезпек минулих епох, є наслідком загрожуючої сили модернізації і породжують почуття невпевненості та страху [16, с. 21].

Політичний ризик характеризується як ймовірність настання небажаних наслідків можливих політичних та інших рішень, пов'язаних з політичними подіями, які можуть завдати збитків їх учасникам у реалізації відповідних інтересів [17]. Врахування оцінок ризику – одна з обов'язкових умов прийняття рішень на професійному рівні.

Політичний ризик – це можливість виникнення збитків або скорочення розмірів прибутку, що є наслідком державної політики [4, с. 139]. Таким чином, політичний ризик пов'язаний з можливими змінами в курсі уряду, змінами в пріоритетних напрямках його діяльності. Облік політичних ризиків особливо важливий в країнах з несталим законодавством, відсутністю сформованих традицій і політичної культури.

Метою статті є спроба проаналізувати існуючі політичні ризики в українському суспільстві.

При дослідженні політичних ризиків в Україні потрібно враховувати, що в соціально-політичному середовищі вони можуть не проявлятися. Одним з головних індикаторів політичного ризику можна назвати рівень громадських демонстрацій; стабільність уряду (вірогідність його утримання при владі); політичний плюралізм, ступінь етнічних та релігійних протиріч; роль примушення при утриманні влади, організованість, вплив ззовні, наслідування, антиконституційні дії і соціальні конфлікти.

На нашу думку, політичний ризик як явище найчастіше виникає в умовах політичної конкуренції, суперництва і боротьби. Виходячи з цього, відзначають такі властивості політичного ризику, які розкривають його зміст [4, с. 140-141]:

– універсальність, яка проявляється у тому, що ризик присутній при політичних рішеннях будь-якого рівня, починаючи з революційних перетворень у суспільстві і закінчуючи голосуванням окремого виборця;

– політичний ризик колективний, так як обумовлюється не стільки індивідуальними якостями політиків і технологіями влади, скільки груповими політичними інтересами;

– ієрархічність політичних ризиків проявляється на рівні наслідків, які викликані прийняттям тих чи інших рішень;

– політичний ризик проявляє іноді свою суб'єктивність, оскільки залежить не тільки від об'єктивних обставин середовища, але й від суб'єктивного сприйняття та інтерпретації отриманої інформації або подій, що мали місце;

– політичний ризик, у свою чергу, може виступати як самостійний фактор політики або бути елементом інших видів ризику: соціального, екологічного, інвестиційного та інших. В цьому проявляється багатоплановість політичного ризику.

В Україні останнім часом спостерігається актуалізація інтересу до аналізу політичних ризиків українськими фахівцями. Вивчення політичних ризиків започатковано Президентом Української академії політичних наук М. Михальченком [9-10]. Він, зазначає, що головним політичним ризиком у сучасній Україні є «відокремлення влади від народу, визрівання конфлікту між ними, а в результаті – послаблення держави в цілому, загроза розвалу її як соціального організму. Тому, – робить висновок український дослідник, – потрібно терміново перевести хаотичний, стихійний політичний конфлікт на рівень інституціоналізованого політичного конфлікту, який би спирався на процедурний консенсус: а) розведення сфер жорсткого протистояння й погодження; б) злагода в «правилах гри» з метою погодження шляхів розв'язання конфлікту» [10, с. 5].

Оскільки немає єдиної правильної концепції ризику, вважає О. Яницький, то ризик слід розглядати як спільний продукт знання про майбутнє та згоди про найбільш бажані перспективи [15, с. 49]. Отже, коли є повна згода між сторонами і відомості про події, тоді можна дійти консенсусу про цілі та альтернативи, що сприятиме реалізації найоптимальнішого рішення. У випадку відсутності потрібної інформації чи незгоди з приводу оцінки наслідків ризику, кількісний показник ризикованості значно зростає.

Прагнення уникати ризиків і забезпечувати комфортне існування є цілком природним для людей. Однак, якщо в суспільстві немає консенсусу щодо базових цінностей і цілей, узгодженого проєкту майбутнього, зростає взаємна недовіра, то таке суспільство стає «суспільством ризиків». На думку американського дослідника О. Яницького, в «суспільстві ризиків» соціальний порядок не може бути всезагальним. Він складається з «приватних» порядків, що формуються елітами і владними структурами, які конкурують між собою [15, с. 51].

В Україні бракує суспільного консенсусу стосовно багатьох питань внутрішньої та зовнішньої політики. Відсутність єдності українського суспільства нині є актуальною проблемою, яка потребує розв'язання. Вона зумовлена існуванням різних ідентичностей, відмінностями політичних субкультур, соціальною нерівністю тощо.

Ні закони, ні навіть Конституція не створюють правил поведінки, які визнаються всіма. Це зумовлює великий вплив на перебіг політичних подій суб'єктивного чинника. Часто закони порушуються представниками політичної еліти, яка найбільшою мірою мала б бути зацікавленою в чіткому дотриманні законів держави. Можна припустити, що відсутність верховенства права в Україні за умов демократичного режиму є причиною політичного безпорядку у державі. Однак розвинута демократія передбачає суворе дотримання законів, норм права. Україна ж балансує між демократією й авторитаризмом, і це балансування затягнулося на роки. Режим, що існує в Україні, визначають як гібридний, перехідний. Доки перехід не завершився, ніхто не зможе точно передбачити – є він переходом до демократії, чи до нової форми авторитаризму. Це негативно позначається на консолідації суспільства.

Одним з найважливіших елементів державної консолідації суспільства є національна ідея, втілена в життя. Економічний і політичний фактори є механізмами реалізації національної ідеї. Українська національна ідея народжувалася в умовах феодалізму, розвивалася під час українських революцій і вдосконалюється в умовах демократії та ідейного плюралізму.

Країна в черговий раз опинилася на роздоріжжі. І від активності громадянського суспільства багато залежить, чим ми станемо через 15-20 років – «державою, що не здійснилася», «керованою демократією», «європейською вільною країною» чи чимось іншим [5].

Можливість політичного ризику визначається на основі: оцінки використання примусу в здійсненні влади, впливу на суспільство радикальних політичних сил; порушення правопорядку, масштабу антиконституційних дій, делегітимації політичного режиму, кризи системи державного управління, сепаратизму, ступеня етнічних, релігійних, расових, соціальних відмінностей, особливо прояву соціальної нерівності тощо [8, с. 13]. Ми сьогодні можемо стверджувати, що майже всі перераховані чинники ризику в українському суспільстві існують.

У розвинутих демократичних країнах, розробляючи соціальну політику держави, зважають на рівень соціальної нерівності. Зростання розриву в доходах населення змушує владу вдаватися до перерозподілу багатства в суспільстві. Стабільним вважається суспільство, в якому частка середнього класу в структурі населення не нижча за 70%. Неконтрольоване зростання нерівності є небезпечним для суспільства, оскільки породжує передбачувані ризики.

Неконтрольоване зростання нерівності посилює владні позиції небагатих і перешкоджає участі в політиці більшості, тобто суперечить демократії і сприяє розвитку авторитарних тенденцій: [5]

- відбувається поляризація суспільства: на одному полюсі концентруються апатія й пасивність, на другому – намагання монополізувати й закрити для громадян сферу прийняття політичного рішення;

- соціальна нерівність маргіналізує знедолені верстви, підштовхуючи їх до втечі від політики і нелегітимних форм протесту;

- соціальна нерівність культивує в суспільстві атмосферу, що сприяє руйнуванню підвалин соціальної справедливості і загального блага, моральних засад суспільної єдності. Отже, соціальна нерівність відтворюється в політичному житті. Той, хто має власність, отримує ключові позиції в елітній ієрархії, а також можливість політичного впливу.

Названі чинники призводять до формування олігархічної влади, усунення більшості громадян від процесу прийняття рішень, що породжує ризики демократичного правління. Вибори в державах, де демократичний транзит не завершився, створюють невизначеність іншого роду. В таких державах порушуються самі правила проведення виборів, результати виборів часто не відтворюють волевиявлення громадян. Невизначеність впливає на відчут-

тя безпеки, а безпека є однією з базових потреб людини. Незадоволеність цієї, як і інших базових потреб, призводить до зростання соціальної напруженості.

Для широких верств українського суспільства політичні процеси у країні надзвичайно заплутані та суперечливі, та для міжнародних оглядачів події в Україні мають чітко окреслений стан. Так, М. Емерсон, брусельський оглядач з європейсько-українських питань заявив, що «політична ситуація в Україні надзвичайно складна і характеризується внутрішньополітичною боротьбою між гілками влади... Це неблагополучний варіант демократії, який розчаровує Європу у післяреволюційних здобутках України» [13, с. 22].

Якщо внутрішня політика України розчаровує Європу, то українське суспільство на цьому фоні переживає не просто розчарування, а у відкритому контексті – невдачу. Адже, масовий виступ громадян у 2004 р. був не лише протестом щодо результатів голосування після другого туру виборів президента – він був симптомом суспільної кризи, початок якої сягає 1991 р. Саме з цього періоду, як відзначає О. Майборода, «В Україні боролися дві тенденції – з одного боку, до збереження у модифікованому вигляді номенклатурно-корпоративної форми правління, подібної до радянської, а з другого – до демократизації країни» [7, с. 76].

Одним з провокуючих факторів, який поглиблює ризики сучасної демократії в Україні є релігія, де ідеологічні вподобання, загострюючись, виражаються в прихильності чи зневірі до влади та у визначенні певних геополітичних векторів.

Міжрелігійна напруга є однією із форм боротьби різних політичних сил як усередині України, так і поза її межами за реалізацію власних концептів геополітичної стратегії розвитку України. Одним з вузлів міжправославного протистояння в Україні є різне баченням церквами себе у сучасному світі. Виходячи зі своєї історичної традиції, вони по-різному уявляють своє місце у Вселенському православ'ї та глобалізованому світі, намагаються впливати на зовнішню політику держави, від якої залежить та роль, яку відіграватиме у світі українська спільнота.

Окрім ризиків, породжених внутрішніми чинниками, є ризики, пов'язані з глобалізацією, на чому зосереджує свої дослідження американський дослідник Е. Гідденс [3, с. 124]. Нові держави не мають достатнього часу, щоб адаптуватися до змін зовнішнього середовища та процесу іризації (зміни відносин системи зі світом).

Вважають, що однією з причин нестабільності в умовах глобалізації є зростання ціни помилки. Можливості науково обґрунтованого прогнозування звужуються разом із розмиванням кордонів – політичних (десуверенізація), соціокультурних (культурно-етнічна уніфікація) і просторових (усунення просторово-часових бар'єрів) [11, с. 97-98].

Політичні ризики в сучасній Україні й досі генетично пов'язані зі специфікою набуття суверенітету країною, де моноетнічність не є на першому місці, а де існує поліетнічне суспільство. Цей фактор одночасно є слабким і сильним аргументом на користь України, її дієздатності як держави. Проблеми мови, багатоетнічної культури, компактного проживання різних етносів тощо створюють додаткові політичні ризики. Але традиції проживання різних етносів разом, те, що не існує, за великим рахунком, расизму, ксенофобії, дає великі шанси на зміцнення української політичної нації і єдності регіонів України.

Безумовно, політичні ризики сучасної України пов'язані зі станом економічної й політичної систем, з тим, що немає чіткого політичного ідеалу країни й політичної доктрини, яка б його обґрунтовувала. Іноді цю доктрину називають державницькою (але не державною) ідеологією, покликаною обґрунтувати форму і зміст політичної влади, виборчої й судової систем, функції гілок влади, взаємовідносини конфесій тощо.

Аналізуючи політичні ризики, присутні в конституційному процесі нашої держави, можна сказати, що: по-перше, в українському конституціоналізмі практично на всіх етапах переважав традиціоналізм, тобто Конституція здебільшого розглядалася як політичний та ідеологічний, а не інституціонально-правовий документ; по-друге, в основні періоди активізації конституційного процесу відчувався значний зовнішній вплив, в умовах зменшення уваги до внутрішніх потреб. Мається на увазі вплив російського чинника, боротьби з радянським минулим, зобов'язань перед Європою тощо [14, с. 61].

Така характеристика стану політичної системи переконує в тому, що існує політична загроза деградації держави під впливом чинників внутрішньополітичного розвитку. Внутрішні чинники деградації держави детермінують негативні зовнішні чинники розвитку, створюють навколо України негативний імідж ціннісно розколотої, нестабільної, корумпованої країни, яка не має чіткого внутрішнього й зовнішнього політичних курсів.

Проте, головним ризиком сьогодення і віддаленого минулого України, на переконання українського політолога К. Бондаренка, зосереджені не в політичній, а економічній площині [2]. Для зменшення та усунення загроз політичній стабільності, внаслідок впливу економічних чинників, потрібна ефективна етнонаціональна політика як частина загальної внутрішньої і зовнішньої політики Української держави, а також відповідальна політична поведінка правлячого класу. Однак будь-яка державна політика і політична поведінка завжди є ризиком. Ризиком вони є передовсім тому, що спрогнозувати всі комбінації об'єктивних і суб'єктивних суспільних чинників та наслідки їх дії неможливо. Ризик полягає у виборі й реалізації державою та її правлячим класом певної поведінки в ситуації, коли відсутня визначеність щодо остаточних результатів такого вибору.

Сьогодні ж проекти майбутнього для України схематичні й суперечливі. Роздоріжжя вільного вибору шляху розвитку породжує багато ризиків, а раціональних відповідей мало. Вихідні рішення в точці політичної біфуркації призведуть до непередбачуваної поведінки політиків: одні емігрують до Росії, інші – на Захід чи в Ізраїль, а основна маса залишиться в Україні, яка стане істинно демократичною країною.

Отже, виходячи з попередньо розглянутих матеріалів, ми можемо відзначити особливості політичних ризиків в сучасній Україні, які проявляються в тому, що:

– політичний порядок, продиктований елітами та владними структурами в умовах відсутності суспільного консенсусу та консолідації тягне за собою внутрішньо-політичний конфлікт ідентичностей, що перебуває у фазі латентності політичного ризику;

– наступною особливістю політичного ризику в Україні можна назвати той факт, що він є наслідком невизначеної розбалансованої діяльності в політичній, економічній, соціальній сферах та залежить від інвестиційного клімату країни;

– політичний ризик спричинений політичним безпорядком у державі, яка балансує між демократією та авторитаризмом. Таке становище «гібридності» режиму викликає як об'єктивними обставинами політичного середовища, так і суб'єктивним однозначним сприйняттям подій, які попередньо мали місце;

– відмова від консенсусу і конкурентності політичної основи несе з собою ризики неподіленої політичної відповідальності, адже виклики дійсних дієвих реформ в інтересах утвердження прав громадянина, соціального вирівнювання та конкурентної економіки потребують політичної і суспільної підтримки і ставлять під питання відповідність такої практики ідеї республіканізму, пропегованій в якості інтегральної національної ідеї;

– безперечним фактом загострення політичних ризиків в Україні сьогодні є втілення геополітичних інтересів політичних сил з допомогою релігійної сфери. Саме таким чином останні роки політична еліта намагалася визначитися з зовнішньополітичним вектором розвитку: «братній російський народ» чи перспектива входження до ЄС. Сьогодні ми вже маємо чітко сформовані геополітичні інтереси та визначену специфіку дій. Отже, слід наголосити, що в даному випадку релігія виступає дезінтегруючим фактором в національній консолідації українського суспільства;

– в умовах швидкісної глобалізації відбувається десувенізація (розмивання політичних кордонів) та культурно-етнічна уніфікація (розмивання соціокультурних кордонів), що спричиняє нові ризики для суспільства, насамперед регіонального характеру. Тому українському суспільству необхідно пройти етап адаптації в умовах зміни відносин зовнішнього середовища та політичної системи.

Таким чином, аналізуючи політичний розвиток країни, слід зазначити, що політичні ризики держави викликані суперечливими змінами перехідного періоду і, в свою чергу, потребують ґрунтового аналізу та теоретико-практичних рекомендацій щодо шляхів вирішення існуючих політичних конфліктів. Як зазначають українські дослідники, а підтвердженням цього є результати політологічних досліджень, провокацією політичних ризиків є тенденції економічної кризи, яка порушує стабільний соціальний та політичний порядок, провокує делегітимацію політичного режиму та породжує соціальну нерівність, релігійну та етнічну напруженість в суспільстві.

Список використаної джерел:

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. — М. : Прогресс-традиция, 2000. — 384 с.
2. Бондаренко К. Головні ризики для України [Електронний ресурс] / К. Бондаренко. — Режим доступу: <http://www.fraza.com.ua/stenograms/14.03.06/21963.html>

3. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность / Э. Гидденс // THESIS. — 1994. — № 5. — С. 107-134.
4. Горшкова А. Политический риск и методы его оптимизации / А. А. Горшкова // Актуальные проблемы политологии : сборник научных работ студентов и аспирантов Российского университета дружбы народов / отв. ред. д.ф.н. проф. В. Д. Зотов. — М. : МАКС Пресс, 2001. — С. 139-142.
5. Кіндратець О. Ризики українського суспільства [Електронний ресурс] / О. Кіндратець. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1623/>
6. Кучеренко І. Політичні ризики 2004 року / І. М. Кучеренко // Наукові записки. — 2009 — Вип. 42. — С. 154-164.
7. Майборода О. «Помаранчевий» протест – випадковість чи закономірність / О. Майборода // У кольорах «помаранчевої революції» / заг. ред. та упоряд. Ю. Шаповала. — К. : ЕксОб., 2007. — С. 75-84.
8. Михальченко М. Політичні ризики в сучасній Україні: виклики й відповіді / М. Михальченко // Політичний менеджмент. — 2007. — №3 (24). — С. 11-17.
9. Михальченко М. Реформа політичної системи України: міра необхідності і ризику / М. І. Михальченко, Г. П. Дашутін // Вісник Одеського національного університету. Сер. Соціологія і політичні науки. — О. : Астропринт, 2003. — Т. 8, вип. 9: Матеріали міжнар. науково-практич. конференції «Соціальна політика і механізми інтеграції укр. суспільства», 27-28 вересня 2002р. — С. 501-510.
10. Михальченко М. Політичні ризики в сучасній Україні: виклики й відповіді / М. Михальченко // Політичний менеджмент. — 2007. — № 3. — С. 3-8.
11. Осокин С. Политическая нестабильность как фактор политического прогнозирования и планирования / С. А. Осокин // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. — 2008. — № 3. — С. 97-99.
12. Семченков А. Теоретико-методологические аспекты исследования национальной безопасности России / А. С. Семченков // Вестник Московского университета. Серия 12. Политические науки. — 2002. — № 2. — С. 46-62.
13. Филопулос Я. Формирование политики и институциональная основа оценки риска в ЕС / Я. Филопулос. — М. : ТЕИС, 2005. — 92 с.
14. Чечелюк О. Політичні ризики інвестиційного процесу в Україні / О. Чечелюк // Вісник НБУ. — 2000. — № 4. — С. 57-63.
15. Яницкий О. «Критический случай»: социальный порядок в «обществе риска» / О. Н. Яницкий // Социологическое обозрение. — 2002. — Т. 2. — № 2. — С. 47-54.
16. Яницкий О. Экологическое движения в России: критический анализ / О. Н. Яницкий. — М. : Институт социологии РАН, 1996. — 331 с.

17. Norbert O. Puschmann «Systemtheorie des Risikos». – Regime Zutritt: <http://www.fernuni-hagen.de/PRPH/puschris.pdf>

Essence of political risk is analyses in the article. The features of political risks are exposed in Ukraine and those casual nexus from ethnic, economic, religious factors.

Key words: risk, political risk, «society of risks».

Отримано: 15.10.2014

УДК 352(438)

В. В. Кобильник

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано специфіку децентралізації польської державної влади у контексті демократичного транзиту. Висвітлено основні напрями адміністративно-територіальної реформи. Виокремлено основні фактори успішної децентралізації польської влади.

Ключові слова: децентралізація державної влади, адміністративно-територіальна реформа, місцеве самоврядування.

Децентралізація державної влади є ключовим елементом реформування системи державного управління. Проведення децентралізації повноважень і ресурсів публічної влади сприяє підвищенню ефективності всього процесу управління та істотно підсилює його демократичну складову. Це має особливе значення для постсоціалістичного та пострадянського регіону, країни якого переживають складний і суперечливий процес демократичної трансформації. За часів існування СРСР вони, як правило, мали жорстко централізовану систему державної влади й управління під ідеологічним контролем центральної партійно-державної адміністрації. Відповідно, подолання централізації державної влади стало одним із пріоритетних напрямів демократичного реформування та важливим фактором успішного демократичного транзиту.

У порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами Центральної та Східної Європи проблема децентралізації влади для України сьогодні є надзвичайно гострою. Адже сформована модель публічної влади із концентрацією управлінських повноважень у центрі виступає серйозною перешкодою для демократичної трансформації. Саме тому проведення подальших демократичних перетворень в країні диктує необхідність кардинального реформування